

TÜRKİYE'DE KADIN SPORCULARIN YAZILI BASINDA TEMSİLİ

REPRESENTATION OF FEMALE ATHLETES IN TURKEY IN PRINTED PRESS

Kadir BENDAŞ

Arş. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Sivas/Türkiye.
bendaskadir@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3145-8703>

Oğuz Selim KOBAZA

Arş. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Sivas/Türkiye.
selimbobaza@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6079-2690>

ÖZET

Medya, toplumsal cinsiyet yargılarının yeniden üretilmesi, yaygınlaşması ve yerleşik hâle gelmesinde en önemli araçlardır. Spor ise toplumsal cinsiyetle ilgili yargıların görünür olduğu alanlardan birisidir. Spor basını, gerek görseller gerek söylemler aracılığıyla toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yeniden inşa edilmesinde büyük pay sahibidir. Sporun herkes ve her cinsiyet için eşit olması gerekmektedir; ancak bu eşitliğin ne pratikte ne de medyada sağlanabildiği gözlemlenmektedir. Kadınlar, günümüzün kültürel kodlamalarıyla artık ataerkil söylemin serbestçe yayıldığı bir alanı hâline gelmiş olan spor basınında cinsiyetçi söylem ve davranışlara maruz kalmaktadır. Bu noktadan hareketle Türkiye'deki spor basınına yansıyan toplumsal cinsiyet olgusunu incelemek ve kadınların cinsiyetçi bir şekilde haberleştirildiğini ortaya çıkarmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında 2001-2004 yılları arasında Hürriyet gazetesinde yayınlanan; ikisi voleybol, biri atletizm ve biri de boks branşından olmak üzere toplam dört haber amaçsal örneklem yoluyla seçilmiştir. Bu haberler, Teun Adrian Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Yapılan çözümleme sonucunda kadın sporcuların basında toplumsal cinsiyet rol ve kalıpları içerisinde sunulduğu ve sporcu kimliklerinin ikinci plana atıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kadın Sporcular, Söylem Analizi, Spor, Basın.

ABSTRACT

The media is one of the most important tools in the reproduction, dissemination, and settlement of gender judgments. Sports, on the other hand, is one of the areas where gender-related judgments are visible. The sporting press has a great part in reconstructing gender stereotypes through both visuals and discourses. Sport needs to be equal for everyone and for both genders, however, observations reveal that this equality cannot be achieved neither in practice nor in the media. Women are exposed to sexist discourse and behaviors in the sporting press that has now become an area where patriarchal discourse spreads freely with today's cultural codes. From this point of view, this study aims to examine the social gender phenomenon reflected in the sporting press in Turkey and reveal that women are portrayed in the sporting press in a sexist way. Within the scope of the study, four items of news i.e., two from volleyball, one from athletics and one from boxing, which were published in the Hürriyet newspaper between 2001-2004, were selected through purposive sampling. These items of news were analyzed using the critical discourse analysis method of Teun Adrian van Dijk. As a result of the analysis, the study concluded that female athletes were presented in the press within social gender roles and stereotypes, and their athlete identities were pushed into the background.

Keywords: Social Gender, Sportswomen, Discourse Analysis, Sport, Press.

1. GİRİŞ

Spor, genel itibarıyla erkek tahakkümünün ve bu tahakkümün ürünü söylemin bir alanı olarak görülmektedir. Cinsiyetçi söylemlerle, ayrımcılık içeren ifadelerle spor, erkekliğin iktidarını kuran ve pekiştiren bir alan hâline gelmektedir. Bunun yanında geniş kitleler de bu olumsuz durumları doğal karşılamakta ve normal bir davranış biçimi olarak içselleştirmektedir. Sportif faaliyetlerdeki

kadınların görünürlüğünün erkek egemen tavır tarafından görmezden gelindiği ileri sürülebilir. Bu görünürlüğe karşı çeşitli eleştiriler yöneltilmekte ve bu görünürlüğün medyaya yansısı şekillerinde problemleri bir temsil hâkim olmaktadır. Erkek egemenliğinin hareket alanını hâline gelen spor, fiziksel ve sözsöz şiddetin ‘erkekliği’, ‘erkek olmayı’ kısacası erkeğe ve erkekliğe dair bir ispat aracı olarak görüldüğü günümüzde ne yazık ki kadınların sportif başarılarının görünürlüğünü gölgeleyen ya da manipüle eden bir aktivite hâline getirilmektedir.

“Spor, kuralları önceden belirlenmiş, maddi bir kazanç amacı güden ya da sadece eğlence amaçlı, sonucunun çoğu zaman önemli olduğu, araçlı ya da araçsız, tek ya da takım olarak yapılan, doğayla ya da başkalarıyla rekabet içeren, fiziksel ve zihinsel yeteneklerin kullanıldığı meslek ya da ilgi alanı olarak tanımlanabilir” (Üney, 2017: 11). Sporu insanların doğayla giriştiği ölüm-kalım mücadelesinin barışçı bir benzetimi olarak tanımlayan Fişek (1985: 8-9), belli spor dallarının bu mücadelenin gerçekleştiği alanları simgelediğini ve mücadelenin ölüm tehlikesinden arındırılan silahları ve araçları kullandığını belirtmektedir. Bu bağlamda sporun tanımlarında yer alan ‘rekabet’, ‘fiziksel yetenek’, ‘ölüm-kalım mücadelesi’ gibi kavramları içermesi bu alanın erkeklere has olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Günümüzdeki spor anlayışıyla eski dönemlerdeki spor anlayışı oldukça farklıdır. Antik dönemlerde sporun özünün antik ve diğer uygarlıklarda ‘kavgaya’ olarak görüldüğünü söyleyen Mengue’ye (2018: 37) göre bu kavga modern dünyadaki insanların eşitler arasında en iyi olma amacıyla birbirleriyle yarışmasından farklı olduğunu ve bu yarışmaların amacının rekor kırmak olmadığını belirtmektedir. Günümüzde ise sporun bu görünümü değişmekle birlikte birtakım ayrımcı yaklaşımların görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu yaklaşımların biri de sporda kadınlara yönelik ayrımcılık pratikleridir.

Geçmişte kadınların, “amaçsal olsa da” sporla iç içe bulunduğu zamanlar olmuştur. Örneğin Holland (2019: 49), Sparta’da devletin gelecekteki savaşçıları yetiştirmesi için kadınlarından sağlıklı olmaları beklendiğini ve bu nedenle devletin kadınların sağlıkları için gerekeni yaptığını ifade etmektedir. Kadınların çıplak bir şekilde spor yaptığını, atletik yarışmalara katıldığını, genellikle daha güçlü göründüklerini belirten yazar, bu durumun Yunanistan’ın diğer yerleri için korkutucu ve büyüleyici bir olay olduğunu söylemektedir. Ancak kadının sporla barışık olan bu görünümü mekâna ve zamana göre farklılık göstermektedir. Demokrasinin beşiği Yunanistan’da dahi Olimpiyat Oyunlarına sadece Yunanlı sporcuların katılabildiğini, kadınların seyirci olarak bile alınmadıklarını, oyunları seyretmek için kaçak girmek isteyen kadınların yakalandıklarında ölüm cezasına çarptırıldığını ifade eden Seçilmiş’e (2004: 12) göre oyunları kadınlar adına sadece başrahibe izleyebilmekteydi. Eski Rejim döneminde kadınlarla erkeklerin birlikte egzersiz yapamadıklarından bahseden Vigarello (2008: 219) ise her iki tarafın da aynı oyunları oynamasının imkânsız görüldüğünü söylemektedir. Yazar, dinin kadim yasaklarının davranışlara yansıdığını, bu türden birlikteliklere ‘namus vebası’ gözüyle bakıldığını ve oyunların ise münasip olanlar ve olmayanlar olarak ayrıldığını aktarmaktadır.

“Cinsiyet ayrımcı ve erkeğin egemen olduğu –tarihsel kökeni çok derin- geleneksel toplumdan moderniteye geçişin bir anda olamayacağı ve bu yüzden modernitenin ürünü olan olgulara da toplumsal cinsiyet farklılığının yansıtacağı açıktır. Bu durum, modernitenin bir ürünü olan spor için de geçerlidir” (Amman, 2006: 58). Rowe’un da vurguladığı üzere “spor, açık seçik bir kültürel iktidar hiyerarşisi sunacak şekilde erkekliğin kadınlığa karşı inşa edildiği belli başlı araçlardan biri olmuştur” (1996: 220). Tarihsel olarak kadınlar spor alanında varlıklarını oldukça çetin mücadeleler vererek göstermeyi başarmışlardır. Örneğin kadın sporunun kökenlerinin 19. yüzyılın dönemine dayandığını söyleyen Holt’a (2011: 280) göre sporun toplumsal bir sınıfın ayrıcalığı olmasının yanında kadınlara bu alanda kısıtlı olanaklar sunulmuştur. Örneğin kadınlara atletizmin kapıları kapalıdır. Pierre de Coubertin’in ise onların Olimpiyat Oyunları’na katılmasına karşı olduğunu söyleyen yazar, spor organizasyonlarında yarışmak değil; kazanan kişinin başına defne tacını takmak kadınlara biçilen roldür. Diğer taraftan kadınların ise çoğunlukla beden ve kişiliklerinin yoğun bir

egzersize uygun olmadığını düşündüklerini ifade eden Holt, kadın sporcuların ancak onları aşağı gören göreneği 20. yüzyılda aşabileceklerini vurgulamaktadır.

Kadınların tarihte spor alanına dâhil edilmemesinin, onların bu alanda görünürlüklerinin yok sayılmasının nedenleri de yine eril düşüncenin izlerini taşımaktadır: “Kadın sporları, özellikle yarışma sporları, daha fazla direnişe ve bazı durumlarda şiddetli düşmanlığa neden oldu. Gözlemciler zorlanma nedeniyle kendilerini çirkinleştiren kadınları eleştirdiler. Güçsüzlükle birlikte var olan zarıflığın kaybolduğunu iddia ettiler ve aşırı kas gelişiminin ileride çocuk doğurmaya zararlı olabileceğine dair korkularını ifade ettiler. Yine de yüzme ve tenis çok geçmeden üst sınıf kadınlar arasında tutuldu” (Thibault 1987’den akt. Knibiehler, 2005: 319). Buradan yola çıkarak kadınların spora dâhil edilmemelerindeki tavrın onların fiziksel görünümüyle ilgili kaygıları yansıttığı söylenebilir. Bu da aslında sporu kendi hegemonyası altına alan eril düşüncenin kadını konumlandığı yer açısından ne denli problemlili olduğunu bir kanıttır.

Kaplan’a (2021: 112) göre kadınlara uzun yıllar maratonda koşmak için fazla kırılğan, ağırlık kaldırmak için fazla zayıf olduklarını ve hokey, lakros ya da futbol oynamalarının kesinlikle mümkün olmadığı telkin edilmiştir. Eğitimde cinsiyet farkını kaldıran Title IX yasasıyla 1972’de Amerika’daki okulların takım oyunları ve spor dallarını kadınlara açmıştır. Bu düzenlemelerin kadınlara farklı vücutlar vermediğini ama bir bakıma vermiş gibi görüldüğünü de vurgulayan Kaplan, kısa zamanda kadınların maraton koşma, ağırlık kaldırma ve takım sporlarında yer almaya başladığını, sporda sönük kaldığı imajından sıyrıldığını ve bir zamanlar aşılabilir denilen engelleri aştığı görüldüğünü kaydetmektedir.

Kadınların spor alanından dışlanma pratiklerinin nedenlerinden biri de kadın bedeniyle ilgili düşüncelerdir. Dechaufour (2013: 171-172), kadınların sözde doğal kapasiteleri konusundaki söylem geliştirme özelliğini, sporun en ‘iğrenç’ özelliği olarak sert bir ifadeyle nitelendirmektedir. Kadınların fiziksel yaratılışlarından dolayı dayanıklılık, güç ve bedenlerinde daha çok yer kaplayan elbiseler taşıma kapasitesine sahiptir ve sporcu kadın kıyafetleri daha kısa ve bedeni sarmaktadır. Bu nedenlerden ötürü sporda düzenli bir şekilde kadınların erkeklerden aşağı gösterildiğini ileri süren yazar erkekler ve kadınların aynı biçimde, yerde ve kurallara göre aynı sporları yapmamaları nedeniyle sporu cinsiyete dayalı hiyerarşinin ayrıcalıklı bir alanı olarak görmektedir.

Kadınların spordaki görünürlüğünün tarih boyunca farklılık göstermesinin ve bu sahadaki problemlili bakışın nedenleri erkek egemen düşüncenin köklerinde yani ataerkillikte aranmalıdır. Toplumların ataerkil düşünce yapısı içinde egemenlik sahasını güçlendiren erkek egemen düşünce kadınlara karşı önyargıları beslemekte ve kadını genel olarak spor sahasından soyutlamaya çalışmaktadır. Uygarlığı doğa ve kadınların tahakküm altına alınmasının tarihi olarak gören Zerzan (2010: 49), ataerkilliği kadınlara ve doğaya hükmetmek olarak tanımlamaktadır. “Ataerkil iddiaya göre kadınlar erkeklere doğal olarak tabidir, yani biyolojilerinden, cinsiyetlerinden dolayı tabidirler” (Pateman, 2017: 332). Bhasin (2014: 26) ise günümüzde ataerkil kavramının daha genel anlamda erkek egemenliğini, erkeğin kadına egemen olduğu iktidar ilişkilerini anlatmak ve çeşitli yollardan kadınların ikincil konumda tutulduğu bir sistemi nitelemek için kullanıldığını vurgular. Bu bağlamda spor, köklerini ataerkil düşünceden alan eril hegemonyanın görünürlük kazandığı ve sürdürüldüğü yer olarak karşımıza çıkmakta ve yine ataerkillikten beslenen bir döngüde varlığını sürdürür. Gilman’ın da belirttiği gibi “bugün top oyunlarından ödüllü dövümlere kadar ezici bir ‘spor etkinlikleri’ kitlesine sahip olmamızın nedeni, uygarlığımızın ezici bir şekilde eril olmasıdır” (2022: 76).

Kaynağını ataerkillikten alan ve yine ataerkillikten beslenen eril düşünce, kadınlara karşı ayrımcı pratiklerini daha küçük yaşlarda pekiştirmektedir. Candansayar (2010: 75), çocukların oynadıkları oyunların kız oyunu-erkek oyunu diye ayrıldığını belirtmekte, erkek oyunlarının saldırganlık ve şiddet üzerine; kız oyunlarının ise yumuşaklık, nezaket, evcimenlik, bağlılık gibi kavramların üzerinden inşa edildiğini ileri sürmektedir. Erkek çocuğunun kız oyunu oynadığında

ebeveynlerin paniklediği; kızların erkek oyunu oynadığı zamanda da dalga geçildiğini belirten yazar; ayrımcılığın şiddetle örüldüğünü, ‘kız gibi’ ifadesinde bir küçümsemenin; ‘erkek Fatma’ ifadesinde ise alayın varlığından söz etmektedir. Durumu futbol üzerinden örneklendiren Candansayar’a göre, genel kabul olarak futbolun bir erkek oyunu olduğu; kadınların payına ise bu erkek oyununa ya anlam verememek ya da en fazla seyirci olmak düşmektedir.

Bu çalışmanın kapsamında Türkiye’deki yazılı basının kadın sporcular ile ilgili yapılan spor haberleri üzerinde durulmaktadır. Türk spor basınında yaşanan toplumsal cinsiyet olgusunu incelemek ve kadınların cinsiyetçi bir şekilde haberleştirildiğini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu çalışmada cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına ve kadınların medyadaki temsiline odaklanılmış; kadın sporcuların yazılı basında temsili tartışılmış ve eleştirel söylem çözümlemesi ile kadın sporcuların yer aldığı haberlerin analizi gerçekleştirilmiştir.

2. CİNSİYET ve TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet, toplumun iki ana unsuru olan kadın ve erkek olarak biyolojik özellikleri bakımından farklı oluşu olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 2021: 11). Doğum öncesi süreçte belirlenen cinsiyet, bedende birtakım ayırt edici işaretlerle ayırt edilmekte ve kavramsal olarak ‘erkek’ ve ‘dişi’ olarak adlandırılmaktadır. “Dişi ve erkek, özel bir tür üreme sisteminde ortaya çıkan biyolojik kategorilerdir. İnsanlar, hayvan ve bitki türlerinin büyük bir bölümüyle bu ayrımı paylaşırlar” (Connell, 2019: 109). Cinsiyet, “atanmış cinsiyet” ve “doğumda atanan cinsiyet” kavramlarıyla da anılmakta; “doğumda veya henüz rahimdeyken bebeğin dış genital özelliklerine atfedilen beden cinsi üzerinden inşa edilmiş varsayımlarla kişilerin sınıflandırıldığı ya da kişilere atanan cinsiyet” (KaosGL, 2020: 13) olarak tanımlanmaktadır. Hood’a (2019: 122-123) göre cinsiyet kavramı, insanların kendilerini nasıl tanımladıkları, başkalarına nasıl davranmaları ve diğerlerinin onlara karşı nasıl davranması gerektiği konusunda anahtar bileşenlerden biridir ve bu nedenle zihnin cinsiyet konusuyla çok fazla meşgul olduğunu vurgulamaktadır. “Biyolojik cinsiyetle ilgili olarak, tarihsel ve sosyal koşullar, biyolojik cinsiyetin (eril veya dişil olarak tanımlanmanın) karakterini ve tanımını şekillendirir. Biyolojik cinsiyet ve anlamları, içine gömülü oldukları belirli sosyal ilişkiler ve tarihsel bağlamda somut ifade kazanırlar” (Messerschmidt, 2019: 184).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları da onları tanımlayanların bakış açılarından bağımsız değildir. Bu bağımsız olamamanın nedenlerine odaklanan Mayer (2019: 109), pek çok farklı disiplinden araştırmacının kültürel olarak belirlenmiş cinsiyeti biyolojik zorunluluklardan ayırmakta zorlandığını; bu durumun en önemli nedenlerinden birinin ise cinsiyete kültürel olarak öğretilmiş bakışların onların algılarını çarpıtması olduğunu ileri sürmektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyetle ilgili çoğu incelemenin başlangıç noktasını dünyayı açıklama arzusu olduğunu söyleyen yazar, dünyayı erkek; insanlık tarihini ise ataerkil olarak nitelendirmekte, bu nedenle kesintisiz erkek tahakkümünün ise erkekler tarafından aktarıldığını ve dolayısıyla kadınların rolünün küçümsendiğini belirtmektedir.

Toplumsal cinsiyet ise cinsiyetle ilişkili bir kavram olmasının yanı sıra başka anlamlar kazanmaktadır. “Toplumsal cinsiyet her zaman yaşayan, jestlerle kendini belli eden, bedensel, kültürle harmanlanmış ve tarihsel olarak inşa edilen bir yapıdır” (Chanter, 2019: 14). Toplumsal cinsiyet Giddens’in (2012: 505) da belirttiği gibi toplumsal olarak kurulmuş erillik ve dişillik kavramlarıyla ilgisi vardır ve bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir. Ancak cinsiyetin bedendeki işaretleri, kadın ve erkeği hayatın akışı içerisinde konumlandığı söylenebilir. “Beden sadece anatomik bir yapı değildir, aynı zamanda anlam taşıyan sembolik bir yapıdır. Bedenin taşıdığı anlam en temelde kişinin toplumsal cinsiyetiyle ilgilidir, toplumsal cinsiyet ise tüm diğer anlamları mümkün kılan anlamdır” (Holmes, 2011: 104). Kadın ise toplumsal cinsiyet içindeki konumlandırılmada ‘bedeninden ötürü’ erkek karşısında dezavantajlı bir seviyeye indirgenmektedir. Bu bağlamda Berktaş’ın belirttiği gibi üreme süreçleri, kadınların tarihsel ezilmesi açısından dişinin salt beden ile özdeşleştirilmesiyle alakalıdır: “Kadınların, genel olarak adet

görme, gebe kalabilme, doğurma ve emzirme yetileri bedenlerinin potansiyel olarak tehlikeli -ve ‘kirli’ bir akışkanlık içinde, akıl gücünün denetimi dışında ve hatta ona karşı bir şey olarak görülmesine yol açar. Dolayısıyla, erkek bedeninin görünüşteki denetimli, disiplinli ve ‘temiz’ haline karşı olarak kaotik kadın bedeninin denetlenmesi, zapturapt altına alınması meşrulaştırılır” (Berktaş, 2021: 256-257). Kadın olarak doğmanın erkeklerin mülkiyetindeki özel ve çevrelenmiş bir yerde doğmak olduğunu söyleyen Berger’in (2017: 46) de dediği gibi erkekler tarafından sınırlandırılmış ve koşullandırılmış bir yerde yaşayabilme ustalıklarından dolayı kadınların toplumsal kişiliklerinin geliştiğini; ancak yazara göre bu gelişmişliğin bedeli kadının öz varlığının ikiye bölünmesiyle sonuçlandığını ileri sürmektedir.

Toplumsal cinsiyetin esasında cinsiyet farklılığı sorusuna odaklandığını vurgulayan Direk (2018: 183), toplumsal cinsiyet kavramının ikiye bölünmüş haliyle cinsiyet farklılığının toplumsal ve tarihsel olarak nasıl üretildiğini ve anlamlandırıldığını açıklamayı da hedeflediğini aktarır. Herkesin erkek ya da kadın olarak doğduğunu ve cinsiyetin sadece cinsel organlarımıza bakılarak tespit edilebileceğini ifade eden Bhasin (2014: 10) ise, her kültürün kız ve erkek çocuklarını değerlendirme ve onlara farklı rol, tepki ve nitelik yükleme konusunda kendine has yöntemleri olduğunu söylemekte; kız ve erkek çocuklarının doğduklarından beri yapılan bütün bu toplumsal ve kültürel etiketlemeleri toplumsal cinsiyetin oluşturulması olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin toplumsal hayat içindeki rollerinin ne olduğunu belirlemektedir. Bu belirleyiş aynı zamanda cinsiyetlerden beklenen davranış kalıplarını barındırmakta ve toplum tarafından belirlenen normlara uygun hâle getirmenin tohumları daha küçük yaşta atılmaya başlamaktadır. “Bireylerden yalnızca, toplumsal cinsiyetlerine uygun edimleri gerçekleştirmeleri beklenmez, aynı zamanda kendilerini, o toplumsal cinsiyetin üyeleri olarak tanımlamaları veya anlamaları da beklenir” (Stone, 2019: 90). “Doğar doğmaz (belki de henüz doğmadan önce) kız ya da erkek oluşumuza göre belirli renk kodlarına maruz kalır ve sistematik olarak toplumsal cinsiyet kodlarına uygun olarak yetiştiriliriz. Mesela odalarımızı ya masmavi boyayıp oyuncak uçaklarla doldururlar ya da pespembe boyalı renkli çiçeklerle dolu bir odamız olur. Ya süslü elbiseleri olan Barbie bebeklerle oynarız ya da kısa pantolon giyer, futbol oynarız” (Chanter, 2019: 14). Forward ve Torres’in (2022: 159) belirttiği gibi erkek çocukları temaslı sporlar, kavgalar ve açık rekabet aracılığıyla öfkelerini boşaltmaya teşvik edilmektedir; kız çocuklarından ise kibar ve tatlı huylu olmaları beklenmektedir; ancak kızların bağırarak, kavga ederek ya da saldırgan sporlarla uğraşarak öfkelerini ifade etmeleri ‘hanımefendice’ bulunmamaktadır. Buradan hareketle toplumsal cinsiyetin belirlediği roller toplum tarafından belirlenmekte; uygun davranışın içselleştirilmesi, sergilenmesi yine bu rollere uyulması yine toplum tarafından beklenmektedir. Bu bakımdan Connell’in (2019: 349) da vurguladığı üzere toplumsal cinsiyet ilişkileri, toplumsal pratiğin cinsiyet ve cinsellik etrafında yapılmasını içermektedir. “Toplumsal cinsiyet inşa edilirken, biyolojik cinsiyetin ‘gerçek’ ve elle tutulur olduğu fikri hâlâ az çok ‘biyoloji kaderdir’ öğretisine bağlıdır. Bu reddedilemeyen, fakat kimin erkek ve kimin kadın olduğunu gerçek anlamda belirleyen bir şeydir” (Smith, 2022: 136).

Toplumsal cinsiyet, cinsiyet özelliklerine yüklenen anlamların yine bu anlamlar üzerinden gündelik hayatın akışı içerisinde sergilenmesi arzusunu da ifade etmektedir. Stone’a (2019: 54) göre dişi ya da erkek birey, yine dişi ya da erkeklere uygun görülen toplumsal beklentileri karşılıyorsa o kişi dişil ya da erildir. Buradan hareketle yazar, toplumsal cinsiyetin dişilliği ve erilliği meydana getiren şeyden ya da dişil veya eril sayılmak için sergilenmesi gereken tutumlarla ilgili toplumsal fikirler ve beklentilerden oluştuğunun söylenebileceğini belirtmektedir. Bu paralelde Smith’in (2022: 123) belirttiği gibi toplumsal cinsiyet, erkeklerin ve kadınların giyim kuşamını ve davranışlarını belirlemekte, yaşamlarını idame ettikleri uzamları damgalamakta, aile ve daha geniş dünya içerisinde kuşandıkları gücü ödüllendirmektedir.

3. MEDYADA KADIN TEMSİLİ

Medya, genel itibariyle insanların enformasyon ihtiyaçlarını karşılayan, onların dünyada neler olup bittiğine dair haberdar olmasını sağlayan ve bunun yanı sıra pek çok işleve sahip güçlü bir araçtır. Geniş kitleleri etkileme potansiyeline sahip olan medya, kadının toplumdaki temsil edilmiş biçimini belirlemekte ve toplumdaki temsilini çeşitli şekillerde gözler önüne sermektedir. Hem dil hem de görseller aracılığıyla gerçekleştirilen temsil biçimleri toplumun kadınlara olan bakış açılarının bilinçaltındaki yansımalarını da bünyesinde barındırmaktadır. Medyanın eşitsizlikler üzerine kurduğu temsil biçimleri, çeşitli söylemler aracılığıyla kadına karşı marazi duygu ve düşüncelerin kitleselleşmesi tehlikesini doğurmaktadır. Bu kitleselleşme özellikle çarpık bir kadın algısının ve temsiliyetinin geniş kitlelere yerleşmesi gibi bir tehlikeyi de bünyesinde barındırmaktadır. Bu çarpık düşüncelerin yerleşmesi ise toplumda yaşayan bireylerin medya araçlarından aldığı iletileri öncelikle bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kabul ederek içselleştirmesine; kadına karşı olumsuz düşünce kalıplarının ve temsillerinin normalleştirilmesine, hatta olumsuzluklara karşı duyarsızlaştırılmasına neden olmaktadır. Dökmen'in (2021: 142-143) de belirttiği gibi kitle iletişim araçları, cinsiyet kalıpyargıları ve önyargıları sürdürmekte; zamana ve kültüre göre farklılıklar görülse bile kadınların geleneksel yaklaşımla sunulduğu görülmektedir. Yazar bu sunuluşun kadınların görece daha zayıf bir konumda ve statüde görülmesine neden olacağını ve bunun gerçeklik ve istenir bir durum gibi yeni kuşaklara aktarılmasında etkili olabileceği ihtimalini vurgulamaktadır.

Medyanın kadınların temsil biçimlerini oluşturmada oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür. Medyada kadınların temsili Varol'a (2016: 59) göre "eksik" ve "yanlış temsil" olarak gerçekleşmektedir. Eksik temsili, medyada yer bulan kadın sayısının kadınların nüfustaki payını yansıtmayacak kadar azlığı olarak tanımlayan yazar, yanlış temsilin kadınlarla ilgili yanıltıcı düşünceler oluşturacak kadın temsillerine yer verilmesi olduğunu söylemektedir. Saktanber, (1990: 196) ise medyada oluşturulan kadın kimliklerinin erkek egemen söylemler tarafından tanımlanan bir cinsellikle örtüştüğünü belirtmekte ve bu söylemin de ana hatlarıyla kadını pasif, kolayca el konulabilir, hükmedilir, parçalara ayrılmış çeşitli amaçlar için kullanılabilir seyirlik bir cinsel haz nesnesine dönüştürdüğünü ileri sürmektedir.

Kadının her alanda olduğu gibi medyada da temsil biçimleri gücünü ataerkillikten beslenen eril düşünceden almaktadır. Bhasin (2014: 27), medya ve eğitim kurumlarını bu bağlamda eleştirmekte; onların erkeği karar alma mekanizmalarında daha güçlü, kadını doyumsuz bir tüketici, başkasına muhtaç ve kıskanç olarak gösterdiğini; bu kurumların ataerkil ideolojinin yaygınlaşmasına neden olduğunu kaydetmektedir. Bu bakımdan Zoonen'in (2014: 379) de vurguladığı gibi kadınlar hakkındaki çarpıtılmış egemen değerleri aktaran medya, demokratik, ataerkil ve kapitalist toplumun yapısal ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Kadın temsillerini öncelikle kadın ve erkeğin eşit olmaması üzerinden kurgulayan medya, akabinde kadını erkek karşısında güç ve iktidardan yoksun bir temsiliyete büründürmektedir. Cinsiyet üzerinden erkeğin karşısında onu zayıf, kırılgan, bağımlı ve yetersiz kılarak temsil edilmesine neden olan medya, toplumsal kabullerin ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri görünür kılarak perçinlemektedir. Durna (2019: 113-114), modern kitlesel anlatıların yaygın olarak üretildiği kitle medyasını yerleşik değerlerin ve rollerin yeniden üretildiği en uygun meca olarak nitelendirmektedir. Yazara göre kitle medyasının sembolik üretimi için her zaman ihtiyaç duyduğu nesne olarak kadın, aynı zamanda sistematik olarak yok sayılan bir varlık konumundadır ve bu sistematik yok saymanın temelinde yatan sebep ise kadının bir nesne olarak algılanmasıdır. Diğer taraftan medya, kadın temsillerini birtakım amaçlar doğrultusunda şekillendirmektedir. Örneğin Stratford (2011: 162), gazetelere iyi tiraj sağladığı için kadınların yaşamları karikatürize edilmekte ve sansasyonel biçimde gösterildiğini kaydetmektedir. Çünkü, "cinsiyete özgü kültür, kitle iletişim araçlarında, tüketim stratejileri doğrultusunda yeniden üretilir ve pazarlanır" (İmançer, 2006: 47). Bu bağlamda kadınlar

gerek cinsel bir metaya indirgenerek arzu nesnesi olarak konumlandırılmakta ya da çeşitli nedenlerle kriminalize edilmiş kimliğiyle görünür olmaktadır. Timisi'nin (1997: 43) de belirttiği gibi habere konu kadınlar gazetelerin üçüncü sayfalarında mağdur ve şiddet uygulayan kadınlar; magazin sayfalarında ise cinsel kimliğiyle ön plana çıkan kadınlar olarak temsil edilmektedir.

4. KADIN SPORCULARIN YAZILI BASINDAKİ TEMSİLİ

Kadın ve erkek arasındaki farklılığın toplumsal eşitsizliğe dönüştüğü alanların başında spor gelmektedir. Kitle iletişim araçlarının kadın ve kadın sporunu sunuş şekli, bu alandaki toplumsal cinsiyet yapısını ortaya koymaktadır. Kadın-erkek cinsiyet farklılıklarından hareketle farklı değerlendirmelere maruz bırakılan kadınlar, bir sporcu olarak basında çok az yer bulabilmekteyken erkekler ise spor basınındaki haberlerin neredeyse her alanında çoğunluğunu oluşturmaktadır. Basın, kadın sporculara sporculuklarının ötesinde anlamlar yükleyerek onları birer tüketim ve arzu nesnesine dönüştürerek servis etmektedir. Bu şekilde kadın bedenini çekici bir unsur olarak sayfalarında kullanmaktadır. Yani sporcu olarak sayfalarında yer vermediği kadını bir tüketim nesnesi olarak kullanmayı tercih etmektedir. Arık'a göre (2003: 67) ünlü Rus tenisçi Anna Kornikova bu duruma güzel bir örnek oluşturmaktadır. Kornikova'nın teniste ciddi bir başarısı bulunmamasına rağmen güzelliği nedeniyle medya tarafından ön plana çıkartılmış ve tüm dünyanın tanıdığı bir kadın haline gelmiştir. Medyada başarılı kadın sporculara çok az yer verilirken söz konusu Kornikova olduğunda sayfalarca haberlerin yanı sıra büyükçe fotoğraflar kullanılmıştır. Böyle örneklere özellikle gazete ve dergi sayfalarında sıklıkla rastlanmaktadır. Hatta kadın sporcular dergi kapaklarında cinselliklerini ön plana çıkartan pozlarla yer alabilmektedir. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde feminist yazarlara göre medya toplumsal cinsiyet konusunda toplumda yer bulan mevcut fikir ve ideolojileri yansıtmada merkezi bir rol oynamaktadır (Bernstein ve Blain, 2002: 5).

Cinsiyetin spor alanındaki sunum şekillerinin toplumsal cinsiyet kavramı bağlamında bir sorunsal olarak ele alınışı 1980'li yıllarda beden tartışmaları çerçevesinde başlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde spor alanında kadın kimliğinin konumuna yönelik araştırmalar ise alana hâkim olmaya başlamıştır. 2000'li yılların başlarından itibaren ise yapılan bu çalışmalara spor alanında erkeklik konusunun ele alındığı çalışmalar eklenmiştir. Küçük Durur'a göre (2017: 99) Türkiye'de bu alanda her ne kadar son dönemlerde fazla sayıda çalışma yapılmış olsa da bunlar nitelik bakımından çok da ön plana çıkabilecek çalışmalar olmamaktadır. Ona göre bu alanda Türkiye'de yapılan çalışmalar çoğunlukla beden eğitimi ve spor yüksekokulları akademisyenlerince gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bunların birçoğu eleştirel bağlamda bir toplumsal cinsiyet tartışması içermekten uzak, betimleyici nitelikte çalışmalar olmuştur. Buna ilaveten medya bağlamında bakıldığında bu konuyu ele alan eleştirel çalışmaların çok sınırlı olduğu gözlenmiştir.

Lumpkin'e göre (2009: 48) medyada yer alan haberlerde haberler sıklıkla cinsiyetçi bir dil kullanılarak hazırlanmaktadır. Bu cinsiyetçi dil ile genellikle kadınların vücudu ve fiziksel çekiciliği ön plana çıkartılmaktadır. Haberlerde kadınların kıyafetleri, giyim tarzları, saç şekilleri ya da vücutlarının herhangi bir bölgesine vurgu yapılmakta ve öne çıkartılan bu cinsiyetçi vurgular ile kadın sporcuların sportif performansından ya da sporcu kişiliğinden çok kadınsı özellikleri sunulmaktadır. Haber medyasında yer alan kadın imajı belirli mitler ve stereotipler ile cinsiyet eşitsizliği üzerine kurulu bir zeminde inşa edilmektedir. Cinsiyetçi bir bakış açısı ile üretilen bu mitler kadını erkek karşısında edilgin kılarak onu cinsel bir meta haline dönüştüren birtakım kodlar ile çerçevelemektedir. Dünyada ve Türkiye'de yapılan çalışmalar haberlerde kadının sınırlı bir şekilde temsil edildiğini göstermektedir. Bu sınırlı temsil ediliş sırasında da kadının erkek karşısındaki ikincilliğini meşrulaştırıcı bir kurgu oluşturulmaktadır (İşleyen, 2015: 478). Wensing ve Bruce (2003, akt. Arslan ve Koca, 2006: 3) yaptıkları bir çalışmada kadın sporcuların basında toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile nasıl sunulduğunu beş farklı boyutta ele alarak incelemişlerdir. Bunlar şu şekildedir:

a-) Toplumsal cinsiyeti belirginleştirmek: Haberlerde spor olayının kadın olayı/kadın sporu olarak belirginleştirilmesi (Bu şekilde kadın sporu erkek sporuna göre ikincil bir konuma sokulmaktadır).

b-) Zorunlu heteroseksüellik: Kadın sporcunun heteroseksüel bağlamında sunulması (Cinsellik sembolü, eş, kız arkadaş, anne, kız, abla vb.).

c-) Uygun kadınlık vurgusu: Odakta geleneksel kadınlık rolünün olması (duygusal dengesizlik, narinlik, edilgenlik, bağımlılık).

d-) Çocuksulaştırmak: Kadın sporcunun olduğundan daha küçük sıfatlarla sunulması (kız, bebek vb.).

e-) Sporla alakası olmayan haberler: Haberdeki vurgunun sporcunun sporcu olarak yetenek ve başarılarından çok kişisel ve özel yaşamına yapılması.

Kadın sporcuların yer aldığı haberlerin bu şekilde sunulması zaten toplumsal yapıda var olan ataerkil yapının ve spordaki toplumsal cinsiyet ideolojisinin yeniden üretilmesine katkıda bulunduğu ifade edilebilir.

Toplumsal yapı içerisinde egemen ideolojilerin ve kalıp yargıların en fazla karşılık bulduğu alanlardan birisi spor alanı olmaktadır. Bu bağlamda egemen ideoloji ile şekillenen toplum yapısı spor alanında da kendini göstermektedir. Çoğu diğer alanda olduğu gibi spor alanında da toplum tarafından cinsiyete yönelik farklı beklentiler ve yargılar bulunmaktadır. Bu beklentiler ve yargılar spor alanındaki her birey ve kuruma izlemeleri gereken yolun rehberliğini yapmaktadır (Büyükaşar, 2016: 58). “Kitle iletişim araçlarının simge üretim ortamı toplumun gündelik yaşamındaki egemen kodların dönüşümüne ve yeniden biçimlenmesine etki ederken, buna bağlı olarak da kamunun biçimlenmesinde rol oynar” (Güngör, 2016: 113). Yani kitle iletişim araçları toplumun geneline ulaşan araçlar olduğundan dolayı bu araçların toplumu dönüştürme ve ideolojik olarak etkileme potansiyeli yüksektir. Bu nedenle özellikle basında yer alan cinsiyetçi söylem ve kalıp yargıların toplumun geneli üzerinde var olan kalıpları pekiştirici bir işlev gördüğü söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında spor alanındaki kadın ve erkek ile ilgili kalıp yargılar basın ve genel olarak da medya tarafından üretilerek bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde dolaşıma sokulmakta, toplumun büyük bir çoğunluğu da kitle iletişim araçlarından aldıkları bu kalıp yargılara göre hareket etmektedir (Polat, 2019: 81). Bakan’ın 2011 yılında kadın sporcuların Türk medyasında temsiliyeti konusunda içerik analizi yöntemiyle yaptığı çalışmasında çarpıcı sonuçlara ulaşmıştır. Çalışmasında bir aylık dönemde üç farklı gazeteyi inceleyen Bakan’a göre sporcuların adlarının geçtiği toplam 1169 haber metninde erkekler %91,1 oranında yer alırken, kadınlar yalnızca %6,9 oranında yer alabilmiştir. %2’lik kısımda ise hem erkekler hem de kadınların birlikte bulunduğu haberler yer almıştır (Bakan, 2011: 133). Kadın sporcu temsiliyetinin bu kadar düşük bir oranda kalmasına ilaveten kadın sporcularla ilgili verilen haberlerin üçte birlik kısmında da kadınlar toplumsal cinsiyet rollerine vurgu yapılarak sunulmuştur.

Ataerkil toplum yapısında kadının bir nesne olarak sunulmasının altında medyada “ideal” seyirci olarak erkeğin kabul edilmesi yatmaktadır (Berger, 2017: 64). Bu bağlamda erkeğin ideal seyirci olarak görüldüğü bu düzen içerisinde kadın imgesi de erkeğin görmek isteyebileceği bir düzlemde düzenlenir. Bu bakımdan erkek özne kabul edilirken kadın kendisine yakıştırılan cinsiyetçi roller ile metalaştırılarak nesneye çevrilir. Öktem’e göre (2004: 170) kapitalizmin sporu bir pazarlama alanına dönüştürmesi ile birlikte basın bu pazarlamanın en iyi yapıldığı alanlardan birisi konumuna gelmiştir. Özellikle basın alanında yaşanan ekonomik kaygılar ve tiraj sıkıntısı nedeniyle kadın üzerinden yapılan cinsiyetçi haberler kadını ötekileştiren ve bunların ısrarla yapıldığı bir alan haline dönüşmüştür.

Küçük Durur’a göre (2017: 103) medyanın spor alanında kadın sporcular tıpkı medyanın diğer alanlarında olduğu gibi cinsiyetçi söylemler ile sunulmaktadır. Kadın sporcular medyada çoğunlukla

cinsel obje, anne ve/veya eş olarak yer bulmakta ya da erkeksi nitelikler ile temsil edilmektedir. Bu temsiliyet biçiminde kadınların öncelikli rollerinin toplumsal cinsiyet rolleri olduğu öne çıkarılmakta ve cinsel kimlikleri ve bedenleri ile bir arzu nesnesine çevrilerek seyirlik bir metaya dönüştürülmektedir. Böyle bir sunum şekliyle kadın sporcuların sporcu kimlikleri ve başarıları önemsizleştirilmektedir. Başarıları öne çıkarıldığında ise bu durum olağandışı bir başarı olarak sunulmaktadır. Ayrıca spor medyasında kadın sporcuların erkeksi tavır ve görüntülerine yer verilerek bu alandaki eril hakimiyet ve karakter onaylanmakta ve bu şekilde spor alanındaki hakim durumda olan erkek egemen ideoloji yeniden üretilmektedir.

5. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

5.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Toplumsal cinsiyet ataerkil toplumların genelinde var olan bir durumdur ve hayatın her alanına sirayet etmektedir. Kadınların ikincil konuma yerleştirildiği bu toplum yapısında kadın belirli stereotipler ve kalıp yargılar içerisine hapsedilerek belirli toplumsal roller ile değerlendirilmektedir. Yapılan bu çalışmada amaç Türkiye'deki spor basınına yansıyan toplumsal cinsiyet olgusunu incelemek ve kadınların cinsiyetçi bir şekilde haberleştirildiğini ortaya çıkarmaktır.

Çalışmada yöntem olarak Teun Adrian van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi kullanılacaktır. Söylemin çözümlenmesine yönelik farklı çözümleme modelleri bulunmasına rağmen van Dijk'in çözümleme modelinin metnin altında yatan ideolojik yapıları ortaya çıkarmaya çalışması ve söylemi sosyo-bilişsel açıdan ele alması onu diğer çözümleme yöntemlerinden ayrı kılmaktadır. Hem bu nedenle hem de Türkiye'de yapılan eleştirel çalışmaların büyük çoğunluğunda van Dijk'in çözümleme yönteminin tercih edilmesi ve bu yöntemin bilinirliğinin daha çok olması çalışmada yöntem olarak van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesinin tercih edilmesinde önemli bir etken olmuştur.

Van Dijk'in söylem çözümlemesi makro ve mikro yapılar olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Makro ve mikro olarak iki bölüme ayrılan çözümlemede hem makro yapı hem de mikro yapı kendi içerisinde de farklı bölümlere ayrılmaktadır. Makro yapı tematik ve şematik olarak iki ayrı başlığa ayrılmaktadır. Makro yapı başlığı altında yapılan çözümlemede haberin başlık, haber girişi, ana olay, haber kaynakları, fotoğraflar ve bağlamsal boyut incelenirken mikro yapı çözümlemesiyle ise sentaktik çözümleme, sözcük seçimleri, bölgesel uyum ve buna bağlı retorik çözümler yapılmaktadır (Akt; Özer, 2015: 245-246). Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi haber analizleri için uygun bir çözümleme yöntemi olarak benimsenmiştir.

5.3. ÇALIŞMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Çalışmada evreni temsilen amaçsal örneklem kapsamında 4 adet haber seçilmiştir. Bu haberlerden ikisi voleybol alanından, diğer ikisi ise boks ve atletizm alanından seçilmiştir.

6. BULGULAR

6.1 Eleştirel Söylem Çözümlemesi ile Kadın Sporcuların Yer Aldığı Haberlerin Analizi

Çözümleme 1: "Süreyya Yine Büyüledi!"

Görsel 1: Süreyya yine büyüledi. (Hürriyet Gazetesi, 3 Eylül 2003).

3 Eylül 2003 tarihli Hürriyet gazetesinde o dönem atletizm yarışlarında kazandığı başarılı sonuçlarla adından sıklıkla söz ettiren Süreyya Ayhan ile ilgili bir haber yer almıştır. Haber, sporcunun Dünya Atletizm Şampiyonası'nda kazandığı gümüş madalya ile ilgili düzenlediği basın toplantısına aittir. Sporcu bu toplantıda neden altın madalya kazanamadığını ve bunun gelecekteki yansımaları hakkında konuşmuştur. Fakat haber başlığına ve haberde kullanılan fotoğrafa bakıldığında haberin asıl içeriğinden çok farklı bir şekilde okuyucuya sunulduğu anlaşılmaktadır.

Haberin başlığında “*Süreyya yine büyüledi*” şeklinde kullanılan cümle ile cinsiyetçi bir söylem oluşturulduğu görülmektedir. Bu şekilde kadın sporcu cinsiyetçi bir yaklaşım ile güzellik kalıplarına uygunluk bağlamında ele alınarak sporcu kişiliği arka plana atılmış ve “güzel bir kadın” olarak cinsiyetçi bir kalıp içerisinde konumlandırılmıştır. “Medya metinlerinde erkek egemen söylem bağlamında onaylanan ideal kadın klişesi, bir yönüyle susan, itaat eden, namuslu olan diğer yönüyle de (vücut ölçüleri ve yüz güzelliği bakımından) belirli estetik normlara uygun olan kadını imlemektedir” (Küçük Durur, 2017: 107). Bu bağlamda sporcu kadının bu estetik normlara uygun olması ve estetik görünmesi basında görünür olmanın bir ön gereği olarak kabul görmektedir.

Haber metninde başlığın cinsiyetçi ifadesinin devamı niteliğinde söylemlerin olduğu görülmektedir. Örneğin “*Atletimiz, pistlerde koşarken, nasıl herkesi kendisine hayran bırakıyorsa dün de şıklı ile göz kamaştırdı.*” ve “*Gururumuz, çünkü basın toplantısında kırmızı renkli elbisesi ve güzelliği ile çok farklı bir görüntü çizdi*” gibi ifadeler ile haberin büyük bir kısmında Süreyya Ayhan'ın basın toplantısından daha çok sporcunun kadınsılığı ve çekiciliği ön plana çıkarılmıştır. Haberde kullanılan fotoğrafın sayfada haber metninden çok daha fazla yer kapladığı görülmektedir. Hatta haber metni fotoğrafın bir köşesine yerleştirilmiştir. Bu şekilde büyük bir görsel ile haber metnindeki cinsiyetçi ifadelerle uygun bir şekilde sporcunun güzelliği, bakımlı oluşu ve çekiciliği ön plana çıkarılmak istenmiştir.

Çözümleme 2: Natalia'nın iki aşkı

Görsel 2: Natalia'nın iki aşkı. (Hürriyet Gazetesi, 26 Eylül 2003).

26 Eylül 2003 tarihli Hürriyet gazetesinin spor sayfasında yer alan haberin başlığı "Natalia'nın iki aşkı" şeklinde oluşturulmuştur. Bir sporcu olan ve alanında da başarılı işlere imza atan Natalia Hanikoğlu ile ilgili olarak haber başlığının sporla ilgili değil, Hanikoğlu'nun özel hayatı ile ilgili bir haber olduğu dikkat çekmektedir. Haberin spot kısmında "Bayan Voleybol Milli Takımımız'ın Rus asıllı yıldızının kalbi, eşi Hakan ve ay yıldız için çarpıyor. Natalia Hanikoğlu, 'Rus kızı Natalia, Moskova'da kaldı. Türkiye'de doğan Türk kızları kadar bir Türk gelinim' dedi." şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler ile söylemsel olarak sporcunun sportif faaliyetlerine ve başarılarına değinilmeyerek sporcunun cinsiyeti üzerinden toplumsal cinsiyet rollerine gönderme yapılmaktadır. "Türk kızı", "Türk gelini", "kalbinin eşi Hakan için çarpması" gibi ifadeler söylemsel olarak doğrudan toplumsal cinsiyet rollerine göndermede bulunmakta ve sporcuyu bir kadın olduğu için bu kalıplar içerisine hapsedmektedir. Bu sunum şekliyle sporcu ancak kendisine spor sayfalarında yer bulabilmekte ve görünür olabilmektedir.

Haber metninin genelinde oyuncunun sportif faaliyetlerine değinilmemekte, haber magazinleştirilerek cinsiyetçi kalıplar içerisinde sunulmaktadır. Haber metninde yer alan "Natalia yemek yapmayı çok sever. Sarma, pilav, zeytinyağlı fasulye ile kuru fasulye onun en favori yemekleri" ifadeleri ile sporcunun kadına atfedilen cinsiyetçi kalıplar üzerinden övüldüğü ve toplumsal yapıda kadının bir görevi olarak görülen yemek yapma işini çok iyi bir şekilde yapabildiği söylenmektedir. Haberde kullanılan fotoğraf haber metninin ortasına gelecek şekilde yerleştirilmiştir ve fotoğrafta Natalia Hanikoğlu ile eşinin dudaktan öpüştüğü görülmektedir. Haberde kişiler arasındaki yakınlaşmaya dair fotoğrafın kullanılması ise cinsel çağrışımların ön plana çıkarılması anlamına gelmektedir ve bu durum kurgulanan haberin ideolojisini destekler niteliktedir.

Cözümleme 3: Kocamı da Döverim!

Görsel 3: Kocamı da döverim. (Hürriyet Gazetesi, 11 Ekim 2004).

11 Ekim 2004 tarihli Hürriyet gazetesinde Türkiye'nin milli boksörü Gülsüm Tatar ile ilgili yer alan haberde başlık olarak "*Kocamı da döverim*" ifadesi kullanılmıştır. Üst başlıkta ise "*Avrupa şampiyonu Gülsüm Tatar'dan ilginç açıklama*" cümlesi ile başlığı tamamlayıcı bir vurguda bulunulmuştur. Başlık ve üst başlıktaki söylem incelendiğinde sporcu bir kadın olan Gülsüm Tatar ile ilgili haberin magazinleştirildiği ve toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak sporcu kadının sporcu kimliğiyle değil; "eş" kimliğiyle öne çıkarılmıştır. Gülsüm Tatar'ın sporla ilgili başarıları yerine belki de şaka amaçlı sarf ettiği bir ifade haberde başlık olarak ön plana çıkarılmıştır. Bu durum haberin cinsiyetçi kalıp yargılara uygun olarak hazırlandığını göstermektedir. Haberin spotunda boksörün "*2008'den sonra evleneceğini, haksızlığa tahammülü olmadığını belirtirken*" şeklinde söylediği sözler ile boksörün sportif başarılarından çok bir kadın olarak 'ne zaman evleneceğinin' cevabı ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca spotun alt tarafında ring üzerinde bir müsabakadan alıntı olduğu anlaşılan fotoğraf üzerinde bir kutucuk içerisinde "*Eski boksörlerimizden Kibar Tatar'ın yeğeni olan Tatar, 2008 olimpiyatlarını beklediğini söyledi*" şeklinde bir cümleye yer verilmiş ve Gülsüm Tatar kendi başarılı sporcu kişiliği ile değil, eski bir boksör olan amcası Kibar Tatar üzerinden tanımlanmıştır. Bu şekilde başarılı bir sporcu oluşu amcasının eski bir boksör oluşuyla ilişkilendirilmiştir.

Haber metninde ayrıca "*Bayan deyip geçmeyin. Vurdu mu indiriyor. Avrupa'nın 1 numaralı oluyor*" şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Burada kullanılan ifadeler ile kadına yönelik cinsiyetçi yaklaşımların haberin arka planında yer aldığı düşünülebilir. Özellikle "*Bayan deyip geçmeyin*" ifadesi toplumda kadına ve kadın sporculara karşı var olan bakışı yansıtan bir söylem olmuştur. Bu söyleme göre "*kadınlar güçsüz, naif ve kırılığandır fakat siz bu sporcunun kadın olduğuna bakmayı, vurdu mu erkek gibi indiriyor*" demek istenmiştir. Ayrıca kullanılan "bayan" kelimesi de yine sporcu kadına yönelik cinsiyetçi bir yaklaşımın ifadesi olmaktadır.

Cözümleme 4: Anne iken de spor yapılır

Görsel 4: Anne iken de spor yapılır. (Hürriyet Gazetesi, 21 Aralık 2001).

Hürriyet gazetesinde 21 Aralık 2001 tarihinde voleybol kadın milli takımı oyuncularından birisi olan Bahar Burcu ile ilgili yer alan haberde başlık olarak “*Kampta kutlama*” ifadesi kullanılmıştır. Başlığın üst tarafında ise haberin fotoğrafı ve fotoğrafın altında da “Anne iken de spor yapılır” ve “*Oğlunun 2. Doğum gününü Milli Takım kampında kutlayan Bahar, ‘Anneyken de spor yapabileceğini gösterdim’ dedi*” şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Başlık, fotoğraf ve fotoğrafın altındaki yazılar eleştirel söylem yöntemiyle incelendiğinde ortaya şu şekilde bir anlam çıkmaktadır: Milli takım kampında bir kutlama vardır fakat bu kutlama sporcular arasında değil, sporcu olan bir kadın, onun kocası ve çocuğu ile gerçekleşmektedir. Haberde bu bağlamda sporcu kadının anneliği, eş ve kadın oluşuyla ön plana çıkarılmıştır. Toplumsa kadına yüklenmiş olan cinsiyet rolleri ile sunulan sporcu kadın bu şekilde belirli bir kalıp içerisinde temsil edilmiştir.

Haberdeki sunum şeklinde ‘bir kadın ne kadar başarılı olursa olsun bu kişi öncelikle bir annedir ve birincil görevi anne olmaktır’ gibi bir klişenin ima edildiği görülmektedir. Sporcu olmak anne olmaktan sonra gelmektedir. Bu nedenlerden dolayı sporcu kadının söylediği “*Anneyken de spor yapabileceğini gösterdim*” ifadesi tırnak içerisinde verilerek ön plana çıkarılmıştır. Bu şekilde bir haber sunum tarzı ile toplumda var olan cinsiyetçi yaklaşımlar ve cinsiyetçi rol kalıpları basın yoluyla yeniden inşa edilmektedir. Bu durum da döngüsel bir süreç şeklinde devam etmektedir.

Haber metninde “*Voleybol Bayan Milli Takımımız’la birlikte Ankara’da bulunan Milli Takım’ın pasörü Bahar Urcu, oğlu Çınar’ın 2. Yaş gününü kampta kutladı. Bahar, önceki gece İstanbul’dan gelen oğluna ancak geç saatlerde kavuşabildi.*” ifadeleriyle sporcunun anneliği yine ön plana çıkarılmıştır. Haber metninin devamı şu şekildedir: “*Milli Takım’ın çocuk sahibi tek oyuncusu olan Bahar, ‘Anne olmaya karar verdiğimde spor hayatımın biteceğini düşünenler vardı. Ama öyle olmadı. Annem de beni spor yaşamının zirvesinde doğurmuş. Cesaretimi ondan aldım’ diye konuştu.*” Haber metni, haber girişinin devamı olarak annelik vurgusu ve rolü üzerinden devam ettirilmiş ve sporcunun anneliği öncelenerek sporcu kişiliği ve sportif başarıları arka planda tutulmuştur. Spor alanındaki başarıları değil de anne olarak spor yapması ve bunu yapıyor olması yüceltilmiştir. Haber

kurgusu kadının spor alanındaki temsiliyetine uygun olarak cinsiyetçi kalıp ve söylemler içerisinde verilmiş ve sporcu kadına sportif başarılarıyla değil, anne oluşuyla bir görünürlük kazandırılmıştır.

7. SONUÇ

Cinsiyet kavramı temelde erkek ve kadın arasındaki biyolojik farklılığı ifade eden bir anlama sahipken biyolojik farklılığa sahip bu iki cinse toplum tarafından yüklenen roller ve davranış kalıpları toplumsal cinsiyet kavramının oluşmasına neden olmuştur. Toplumsal cinsiyet rol ve bu rollere yönelik davranış kalıpları toplumdaki farklılıklar gösterdiği gibi aynı toplum içerisinde farklı alanlarda farklılıklar da gösterebilmektedir. Fakat ataerkil yapı içerisinde cinsiyet rollerine yüklenen anlamlar çok fazla değişkenlik göstermemekte, erkek bakış açısı temelinde kurgulanan ataerkil yapıda kadın erkeğin karşısında nesne konumuna indirgenmekte ve erkek bakış açısına göre düzenlenen bir temsiliyete sahip olmaktadır. Toplumsal yapıda oluşan bu cinsiyetçi düzen kitle iletişim araçları tarafından alınarak yeniden üretilmekte ve kurgusal bir gerçeklikle yeniden inşa edilerek topluma servis edilmektedir. Bunun sonucunda ortaya kendi kendini besleyen bir kısır döngü çıkmakta, bu kısır döngü içerisinde toplumun kendisinin kurguladığı hikâyeler gerçeklik halini almakta ve toplum olan ile hikâyeyi bu kısır döngü içerisinde anlayamamaktadır. Kısacası toplum kendi yarattığı hikâyeyi bir gerçeklik olarak algılamaya başlamakta ve bu kısır döngü içerisine hapsolmektedir. Bu kısır döngü içerisinde olan kadın cinsiyetine sahip bireylere olmakta ve kadın cinsiyeti ikinci sınıf bir varlık konumuna indirgenmektedir.

Yapılan bu çalışmada kadının toplumsal yapı içerisinde yer alan spor alanındaki varlığı sorgulanmış ve kadının spor alanındaki varlığının basındaki temsiliyeti incelenmiştir. Kadının spor basındaki temsil ediliş biçiminden önce kadının spor alanındaki varlığı ve toplumsal cinsiyet ilişkisi incelenmiş ve spor alanında erkek egemen bir yapının olduğu anlaşılmıştır. Yapılan incelemelerde spor alanının genel itibarıyla erkek tahakkümünün ve bu tahakkümün ürünü söylemin bir alanı olarak görüldüğü bir anlayışa sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Erkek egemen düşünce, sporu tarihsel olarak kendi alanı olarak görmüş ve kadınları spor alanından dışlamıştır. Kadınların spor alanında kendilerini gösterebilmeleri için büyük mücadeleler vermesi gerekmiş ve tarihsel olarak kadınlar büyük mücadelelerinin sonunda özellikle son yıllarda kendilerini daha fazla kabul ettirmeyi başarmışlardır. Fakat kadınların spor alanında daha çok var olmaları ve erkek egemen yapıya karşı bir mücadele geliştirebilmelerine karşın özellikle medyada yer alış biçimlerine bakıldığında bunun aynı şekilde karşılık bulmadığı anlaşılmıştır.

Genel olarak sporcu kadınların medyada temsil ediliş biçimlerine bakıldığında kadının genellikle cinsiyetçi kalıplar içerisinde sunulduğu görülmektedir. Kadın medya metinlerinde anne, eş, abla, kız, kardeş şeklinde yer almakta ya da cinsel bir obje olarak “ideal” güzellik üzerinden sunulmaktadır. Medya kadını, erkek ve kadının eşit olmadığı ön kabulünden hareketle kurgulamakta ve bu düşüncesinden hareketle de kadını erkek karşısında güç ve iktidardan yoksun bırakmaktadır. Bu düzlemde kadın erkek temsiliyeti karşısında daha zayıf, bağımlı, kırılabilir ve yetersiz bir temsiliyet içerisinde sunulmaktadır. İnsanları bilinçlendirme, bilgilendirme ve eğitme görevleri üstlenmesi beklenen medyanın toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında bir farkındalık yaratması ve buna duyarlı bir şekilde yayıncılık anlayışı geliştirmesi beklenmektedir. Fakat birer ticari kuruluş olma gerçeğiyle hareket eden medyanın bu toplumsal sorumluluğunu yerine getirmediği görülmektedir.

Sporcu kadınların basın tarafından nasıl temsil edildiğini anlamak için çalışma kapsamında 4 adet haber Teun Adrian Van Dijk’ın eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiş ve yapılan analizler sonucunda sporcu kadınların basında sunulmuş biçimlerinin medyanın diğer alanlarından çok da farklı olmadığı görülmüştür. İncelemelerde kadın sporcuların sportif başarılarıyla değil de bir kadın olarak toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında haberleştirildiği ve bu şekilde sunulduğu anlaşılmıştır. Analizi yapılan haberlerde sporcu kadınların anne, eş gibi toplumsal cinsiyet rolleri ve “ideal” güzellik anlayışı doğrultusunda haberleştirildiği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Amman, M. T. (2006). Kadın ve Spor. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Arık, M. B. (2003). Futbolun Medyadaki Temsilinde Erkek Egemen Söylem. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi, (4), 65-82.
- Arslan, B., Koca, C. (2006). Kadın Sporcuların Yer Aldığı Günlük Gazete Haberlerinin Sunum Biçimine Dair Bir İnceleme. Spor Bilimleri Dergisi. 17 (1), 1-10.
- Bakan, Ö. (2013). Representations of Female Athletes In The Turkish Media: A Content Analysis of Three Newspapers. Selçuk İletişim Dergisi, 7 (4), 129-139.
- Berger, J. (2017). Görme Biçimleri. (Çev. Yurdanur Salman). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2021). Düşünme Etiği. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bernstein, A. & Blain, N. (2002). Sport and The Media: The Emergence of a Major Research Field, Culture, Sport, Society. 5 (3), 1-30.
- Bhasin, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller. (Çev. Kader Ay, Zeycan Sarıhacıoğlu). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Butler, J. (2020). Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi (Çev. Başak Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Büyükaşar, M. (2016). Türk Spor Basınında Cinsiyet Ayrımcılığı: Fotomaç ve Fanatik Gazeteleri Örneği. İnsan&İnsan 3 (9), 53-76.
- Candansayar, S. (2010). "Futbol, Delinin Aşkı". Cogito, (63), 74-85.
- Chanter, T. (2019). Toplumsal Cinsiyet. (Çev. Mehmet Erguvan). Ankara: Fol Yayınları.
- Connell, R. W. (2019). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum Kişi ve Cinsel Politika (Çev. Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dechaufour, L. (2013). "Spor Kadınlara Karşı" Taarruz: Eğlendirerek Hükmetmek Halklara Karşı Kitle Kültürü (ss.171-176) içinde. (Çev. Yavuz Polat). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Direk, Z. (2018). Cinsel Farkın İnşası: Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet. İstanbul: Metis Yayınları.
- Durna, T. (2019). "Magazin Medyasının Cazibe Nesneleri", (Der.) Tezcan Durna, Nehir Durna, Aşk ve Kadın Aşkın Hâlleri: Aşk Üzerine Disiplinlerarası Bir İnceleme (ss.101-130) içinde. Umag Yayınları.
- Fişek, K. (1985). 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Forward, S., Torres, J. (2022). Kadınlardan Nefret Eden Erkekler ve Onları Seven Kadınlar. (Çev. Eda Tülek). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji. (Çev. İsmail Yılmaz). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gilman, C. P. (2022). Erkek Yapımı Dünya: Bizim Androsentrik Kültürümüz. (Çev. Leyla Edri, Esmanur Coşkun). Çanakkale: Akademim Yayınları.
- Güngör, N. (2016). İletişim Kuramlar Yaklaşımlar. Siyasal Kitabevi.
- Holland, J. (2019). Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı, Kadından Nefretin Evrensel Tarihi. (Çev. Erdoğan Okyay). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Holmes, M. (2011). "İnterseks: Tehlikeli Bir Farklılık". (Çev. Belgin Günay). Cogito, (65-66), 99-122.

- Hood, B. (2019). Benlik Yanılsaması: Sosyal Beyin Kimliği Nasıl Oluşturur. (Çev. Eyüphan Özdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hooks, B. (2021). Değişme İsteği: Erkekler, Erkeklik ve Sevgi. (Çev. Zeynep Kutluata). İstanbul: BGST Yayınları.
- İmançer, D. (2006). “Cinsiyet Rolü Temsili: Medya Kültürü, Feminizm, Televizyon ve Seriyaller”, (Ed) Dilek İmançer, Medya ve Kadın (ss.47-66) içinde. Ankara: Ebabil Yayınları.
- İşleyen, F. Ş. (2015). Şiddet Haberlerindeki “Mağdur Kadın” Miti Üzerine Göstergibilimsel Bir İnceleme: Habertürk Gazetesi Ş. E. Cinayeti Örneği”. Global Media Journal TR Edition, 6 (11).
- Kaplan, J. (2021). Dahi Kadınlar. (Çev. Selin Toparлак). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Knibiehler, Y. (2005). “Vücutlar ve Yürekler”, G. Duby & M. Perrot. (Ed.) Kadınların Tarihi Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı Cilt IV (ss. 307-346) içinde. (Çev. Ahmet Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Küçük Durur, E. (2017). Sporda Cinsiyetçilik ve Haber Metinlerinde Kadın Sporcuların Temsili. Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 14, 98-116.
- Lumpkin, A. (2009). Female Representation in Feature Articles Published by Sports Illustrated in the 1990s. Women in Sport and Physical Activity Journal. 18 (2), 38-51.
- Mayer, C. (2019). Cinsiyet Eşitliği Dünyayı Nasıl Kurtaracak. (Çev. Barış Cezar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mengue, P. (2018). Yürümek, Koşmak, Yüzmek: Kaçak Beden. (Çev. Orçun Türkay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Messerschmidt, J. W. (2019). Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme. (Çev. Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi). İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Öktem, M. G. (2004). Sporcu Kadının Türk Yazılı Basınındaki Temsili: Süreyya Ayhan Örneği. Kadın Çalışmalarında Dsiplinlerarası Buluşma Sempozyumu Kitabı. 3, 164-176.
- Özer, Ö. (2015). Teun Adrian Van Dijk Örneğinde Eleştirel Söylem Çözümlemesi. İçinde İletişim Araştırmalarında Yöntemler (Ed. Besim Yıldırım). Literatürk Yayınları.
- Pateman, C. (2017). Cinsel Sözleşme. (Çev. Zeynep Alpar). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Polat, H. (2019). Medyada Kadın ve Temsil Biçimi: TV Dizileri Üzerinden Bir Tartışma. Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi, 9 (2), 77-96.
- Rowe, D. (1996). Popüler Kültürler: Rock ve Sporda Haz Politikası. (Çev. Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saktanber, A. (1990). Türkiye’de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne. Şirin Tekeli (Ed.) Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar (ss.195-215) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Seçilmiş, K. (2004). Antik Zamandan Günümüze Olimpiyat Oyunları. İstanbul: İlpress Basın Yayım.
- Smith, B. G. (2022). Kadın Çalışmaları: Temeller. (Çev. Özde Çakmak). İletişim Yayınları.
- Stone, A. (2019). Feminist Felsefeye Giriş. (Çev. Yonca Cingöz, Bilge Tanrısever). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

- Stratford, T. (2011). “Kadınlar ve Basın”, Andrew Belsey, Ruth Chadwick (Der.) Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar (ss.161-168) içinde. (Çev. Nurçay Türkoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Timisi, Nilüfer (1997). Medyada Cinsiyetçilik. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Üney, R. (2017). Sunuş: Spor Psikyatrisi Teori ve Uygulama (ss.11-13) içinde. İstanbul: Edebi Şeyler.
- Varol, S. F. (2016). Temsil, İdeoloji, Kimlik. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Vigarello, G. (2008). “Egzersiz Yapmak, Oyun Oynamak”, Alain Corbin-Jean-Jacques Courtine-Georges Vigarello (Haz.) Bedenin Tarihi 1 Rönesanstan Aydınlanmaya (ss.131-163) içinde. (Çev. Saadet Özen). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vigarello, G., Holt, R. (2011). “İşlenen Beden: 19. Yüzyılda Jimnastikçiler ve Sporcular”, Alain Corbin-Jean-Jacques Courtine-Georges Vigarello (Haz.) Bedenin Tarihi 2: Fransız Devrimi’nden Büyük Savaş’a (ss.249-290) içinde. (Çev. Orçun Türkay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2021). Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Zerzan, J. (2010). “Ataerkillik, Uygarlık Ve Toplumsal Cinsiyetin Kökenleri”. (Çev. Utku Özmakas). Felsefelogos, (1), 49-56.
- Zoonen, V. L. (2014). “Medyada Feminist Yaklaşımlar”. Süleyman İrvan (Der.) Medya Kültür Siyaset (ss.365-398) içinde. Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- İnternet Kaynakları**
- Kaos GL (2020). “LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü”, Deniz Gedizlioğlu (Haz.) www.kaosgldernegi.org/images/library/cevirisozlugu2020.pdf (Erişim tarihi: 10.08.2022).